

~ МЕНЕДЖМЕНТ ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ ~

УДК: 353.1

DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2025-4-329-84-97>СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОФІЛЬ
І РИНОК ПРАЦІ БРАЗИЛЬСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ

Гоголь Т. В., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Державний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ, Україна
e-mail: tgogol@ukr.net
ORCID: 0000-0002-7830-2936

Анотація. Розглянуто особливості історичного розвитку еміграційних процесів у Федеративній Республіці Бразилія за останнє століття. Метою статті є: виявлення закономірностей та визначення пріоритетних напрямів розвитку, соціокультурних наслідків міграційних процесів, розкриття зв'язку еміграції, міграційної політики, економічних та інтеграційних процесів в умовах трансформації регіональних ринків праці. Встановлено, що еміграційні процеси за змістом, причинами та наслідками мають джерела та різні форми прояву майже у всіх сферах життєдіяльності людини і суспільства. Здійснено аналіз основних потоків та частки бразильських емігрантів, рівня їх освіти, показників ринку праці та розподілу зайнятості за професіями. На думку авторки, дослідження особливостей історичного розвитку еміграційних процесів у Бразилії дозволяє краще зрозуміти роль цієї країни у міжнародних міграційних відносинах на сучасному етапі та удосконалювати регулювання міграційних процесів та відповідної державної політики в Україні.

Ключові слова: чисельність населення; публічна політика; міжнародна міграція; формування ринку праці; бразильська еміграційна політика.

SOCIO-ECONOMIC PROFILE AND LABOR MARKET
OF BRAZILIAN EMIGRATION

Hohol Tetiana, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor of Department of Public Administration and Governance, State University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv, Ukraine
e-mail: tgogol@ukr.net
ORCID: 0000-0002-7830-2936

Abstract. The article examines some features of the historical development of emigration processes in the Federative Republic of Brazil over the last century. The purpose of the article is to: identify patterns and determine priority areas of development, socio-cultural consequences of migration processes, reveal the connection between emigration, migration policy, economic and integration processes in the context of the transformation of regional labor markets. In the course of the research, the evolution of theoretical approaches to the study of migration policy, migration processes, in the context of state policy, the influence of which determines the dynamics of the scale, directions, and intensity of migration, is examined. The article assesses socio-demographic characteristics, focusing on their historical significance, institutional prerequisites, current potential and prospects in the context of globalization challenges. It has been established that emigration processes, in terms of content, causes and consequences, have sources and various forms of manifestation in almost all spheres of human and social life, are studied in different contexts and at different levels and largely determine the directions and nature of external migration movements. The openness or closeness of migration policy affects the number of migrants, their characteristics and integration results. An analysis of the main flows and shares of Brazilian emigrants, their level of education, labor market indicators and the distribution of employment by profession in OECD countries and selected areas outside the OECD has been carried out. Relevant recommendations are also outlined for promoting a more effective and scientifically sound migration policy. In the author's opinion, these features allow us to better understand the role of the country in international migration relations at the present stage.

Keywords: population; public policy; international migration; formation of the labor market; Brazilian emigration policy.

JEL Classification: F 220

Постановка проблеми. Невід'ємною складовою розвитку глобалізованого світу стали процеси міжнародної міграції населення. За оцінками Міжнародної організації з міграції, кількість міжнародних мігрантів у всьому світі становить майже 272 млн. осіб, що становить 3,5% населення світу. Багато факторів сприяють ініціації та продовженню (вимушеної чи добровільної) міграції до країн призначення і впливають на інтеграцію мігрантів у суспільства призначення. Міграція та динаміка інтеграції мігрантів виникають як взаємодія між структурними факторами (наприклад, економічним контекстом і політикою), формальними й неформальними інститутами та індивідуальними агентствами (наприклад, людським і соціальним капіталом) [1].

Наростанню обсягів міжнародних міграційних переміщень трудових ресурсів та змін їх сутнісних характеристик сприяє насамперед активний розвиток глобалізаційних процесів. Постійне зростання масштабів міжнародної міграції, залучення в неї все нових і нових верств населення та країн робить актуальним дослідження міжнародної міграції робочої сили, як однієї з форм міжнародних економічних відносин, та її впливу на соціально-економічний розвиток як світового господарства, так і окремої країни. Дослідження формування міграційної політики, як особливого виду політико-управлінської діяльності на стику соціально-економічної, демографічної, культурної, політичної життєдіяльності суспільства, та сучасних особливостей її реалізації у Федеративній Республіці Бразилія, зумовлене тим, що ця країна є активним учасником міжнародних міграційних процесів. За таких обставин актуальним і важливим є оцінювання міграційного потенціалу населення, дослідження мотивації, тенденцій і перспектив міжнародної міграції, інтеграційних викликів.

У різні моменти історії Бразилія приймала різні хвилі іммігрантів. Однак починаючи з другої половини 1980-х років відбувається еміграційна хвиля, тобто бразильці різних соціально-економічних рівнів почали емігрувати в інші країни в пошуках більш сприятливих економічних можливостей. Висока інфляція та низькі темпи економічного зростання у 1980-х роках, відомі як «втрачене десятиліття», а потім невдала ліберальна економічна політика уряду в 1990-х роках призвела до того, що навіть освічені бразильці могли заробляти більше грошей, виконуючи низько кваліфіковану роботу за кордоном.

Саме міграція трудових ресурсів за межі національних держав є важливим глобалізаційним викликом у суспільному розвитку. Протягом наступних трьох десятиліть бразильці з усіх верств суспільства почали емігрувати до інших країн у пошуках економічних можливостей. Чисельні еміграційні потоки призводять до вимивання найбільш цінного людського потенціалу за межі країни, спричиняють демографічні втрати й низку соціальних та економічних проблем. Однак уряд Бразилії не проводив конкретної політики, яка б перешкоджала цьому процесу еміграції або його заохочувала. Тому важливо ідентифікувати та проаналізувати фактори і мотиваційні чинники зовнішньої міграції економічно активного населення.

Аналіз факторів, що були визначальними для актуальної еміграційної ситуації, надає можливість прогнозувати її подальший розвиток, тобто формувати гіпотези щодо міграційної поведінки населення. Міграційний прогноз слід зіставляти із прогнозом соціально-економічного розвитку, прогнозом чисельності населення, зокрема працездатного віку. Дослідження включає бази даних Організації економічного співробітництва та розвитку, Порталу міграційних даних, Бразильського інституту географії та статистики щодо міжнародної міграційної політики та індекси міграційної політики.

В якості методу дослідження було використано систематичний огляд літератури. У дослідженні застосовуються комбіновані методи описового та порівняльного аналізу баз даних та показників міграційної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові теорії міграції населення здебільшого аналізують міграційні процеси та прагнуть їх пояснити за допомогою макроекономічних чинників на рівні суспільства загалом, окремої держави, групи країн, та їх впливу на рівні особи, сім'ї, домогосподарства. Теорії мікрорівня здебільшого фокусують свою увагу на моделях прийняття рішень, пов'язаних із міграцією.

У дослідженнях О. Т. Риндзак відстежено еволюцію теоретичних підходів до вивчення міграційної політики. Автором проведено систематизацію основних міграційних теорій та визначено, що причини міграції пояснюються: теорією «законів міграції» (засновник теорії Е. Г. Равенштейн); теорією «притягування-виштовхування» (Г. Джером, Е. Лі), яка визначає чинники, що пояснюють міграцію населення; неокласичною (макрорівневою) теорією, яка пояснює причини міграції на макроекономічному рівні (представники теорії Г. Раніс, Дж. Харріс, Дж. Фей); неокласичною (мікрорівневою) теорією (Л. С'ястад, М. Тодаро, Дж. Борджас та ін.), яка пояснює причини міграції фокусуванням уваги на постійній трудовій міграції окремих осіб; новою економікою трудової міграції (О. Старк, Д. Блум, Е. Тейлор), яка доводить, що рішення про міграцію приймаються не окремими індивідами, а домогосподарством та підкреслює наявність на макрорівні взаємозв'язку міжнародної трудової міграції і розвитку країни; концепцією людського капіталу (Л. С'ястад, Г. Беккер, Т. Шульц, Дж. Мінцер, А. Хансен), що обґрунтовує важливість індивідуальних характеристик особистості у міграційних процесах; теорією «міграційних мереж» (А. Сіммонс, Ф. Хьюго, Е. Тейлор, Д. Гурак), яка пояснює, що існування міжособистісних родинних чи приятельських зв'язків між мігрантами підвищує ймовірність міжнародного

руху; інституційною теорією, в якій вчені роблять висновок, що з розвитком організацій, спрямованих на підтримку, супровід і сприяння міжнародному руху, потоки міжнародних мігрантів дедалі більше інституціоналізуються; теорією Кумулятивної причинності (К. Г. Мюрдаль); теорією сегментованого ринку праці, представники якої (П. Дорінгер, М. Піоре, М. Хехтер, С. Ліберзон та ін.) розглядають міжнародну трудову міграцію як результат дії попиту на іноземну робочу силу; теорією світових систем, розробники якої (І. Валлерстайн, Е. Петрас, М. Кастелс, С. Сассен) пов'язують витоки міжнародної міграції зі структурою світового ринку; теорією світового ринку праці (Дж. Борхас, Дж. Джонсон), яка розглядає міграцію на глобальному рівні; теорією міграційних систем (Р. Е. Білсборроу, М. М. Крітц, Г. Злотнік, Д. ван де Каа, Д. Массей), розробка якої будується на узагальненні, що ґрунтується на відомих теоріях міграції і певним чином об'єднує їх; синтетичною теорією (Д. С. Массей), що визнає міжнародну міграцію невід'ємною частиною глобальної економічної інтеграції; концепцією глобального міграційного менеджменту (Б. Гош), яка ґрунтується на тезі, що добре керована міграція може бути позитивною для всіх – країн походження, країн призначення та для самих мігрантів, – а також відзначає вплив міжнародних організацій на формування міграційної політики [2]. Розглянуті теорії по-різному підходять до пояснення природи, причин міграції населення, пропонують різні способи державного впливу на міграційні процеси та, попри певні суперечності, деякою мірою доповнюють одна одну.

Мета дослідження. Дослідження фокусується на вивченні реалізації еміграційної політики Бразилії в умовах інтеграційних процесів. Метою статті є: виявлення закономірностей та визначення пріоритетних напрямів розвитку, соціокультурних наслідків міграційних процесів, розкриття зв'язку еміграції, міграційної політики, економічних та інтеграційних процесів в умовах трансформації регіональних ринків праці.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: визначення основних характеристик розвитку соціально-демографічного потенціалу постійного населення відповідно до основних регіонів; дослідження міграційної активності населення; дослідження мотивації зовнішньої міграції населення та виявлення основних перешкод інтеграції громадян за кордоном; соціально-економічна захищеність мігрантів: загальнонаціональний та регіональний вимір. Для цього важливо визначити мотиви міграції, спрогнозувати масштаби й основні напрямки міграційних рухів. У цій роботі розглядаються ці та інші питання за допомогою відповідних інструментів дослідження, зокрема, порівняльного та описового аналізу. Отже, дослідження потенційної міграційної активності населення є основою для розробки адекватних механізмів, здатних впливати на міграційну поведінку населення.

Основний матеріал. *Соціально-демографічні характеристики.* Чисельність населення земної кулі збільшується, проте особливістю останніх світових тенденцій і значною проблемою є нерівномірність зміни чисельності населення за окремими регіонами. Якщо у країнах Африки, Азії та Південної Америки зберігаються високі темпи приросту, то для країн Європи характерний низький приріст. У 48 країнах і регіонах, що становить 10% населення світу в 2024 році, чисельність населення досягне піку між 2025 і 2054 роками, до цієї групи належить Бразилія [3]. Дослідження проблем зміни чисельності, структури населення, ролі цих змін у соціально-економічному розвитку країни, а також дослідження їх причин і наслідків надзвичайно важливе для розуміння основних тенденцій, за якими живе та розвивається суспільство. За даними демографічного перепису 2022 року, населення Бразилії на базову дату становило 203 080 756 осіб. Серія бразильських переписів показала, що кількість постійного населення послідовно зростає і впродовж ХХ ст. збільшилася майже у десять разів (табл.1). Найбільше прискорення зростання населення Бразилії відбулося у 1950-х роках. У цей період населення Бразилії зросло на 34,9%, що в абсолютному вираженні відповідає 18 мільйонам жителів. Переважало міське населення з чисельністю 177 508 417 осіб, що становило 87,41% від загальної чисельності населення, тоді як 25 572 339 жителів проживали у сільській місцевості. У період з 2010 по 2022 рік рівень урбанізації варіювався від 84,36% до 87,41%, з позитивним відхиленням у 16 582 625 осіб у міських районах і втратою 4 257 668 осіб у сільській місцевості.

За офіційними оцінками та прогнозами населення, наведеними ООН, міжнародна міграція відіграватиме незначну роль у формуванні зміни населення на сукупному рівні певної групи. Населення Бразилії, найбільшої країни у групі та сьомої за чисельністю країни у світі у 2024 році, ймовірно, досягне піку на початку 2040-х років і складе близько 220 млн. людей. Після цього прогнозується, що населення Бразилії почне скорочуватися, впавши до 163 млн. осіб

до 2100 року. За прогнозами, наприкінці століття населення Бразилії буде на 26% менше, ніж на піку, і на 23% менше, ніж у 2024 році (із 92% ймовірністю, що чисельність населення скоротиться до 2100 року). Через це зменшення та швидке зростання населення інших країн Бразилія, ймовірно, побачить, що її позиція у рейтингу найбільш густонаселених країн світу впаде до 2100 року [3].

Таблиця 1

Динаміка чисельності населення та ступінь урбанізації 1872-2022 рр., осіб, %

Роки	Кількість постійного населення, осіб	Міське населення, осіб	Сільське населення, осіб	Ступінь урбанізації, %
01.08.1872	9 930 478	...	...	...
31.12.1890	14 333 915	...	...	...
31.12.1900	17 438 434	...	...	...
01.09.1920	30 635 605	...	...	...
01.09.1940	41 165 289	12 880 182	28 356 133	31,24
01.07.1950	51 941 767	18 782 891	33 161 506	36,16
01.09.1960	70 070 457	31 303 034	38 767 423	44,67
01.09.1970	93 139 037	52 084 984	41 054 053	55,92
01.09.1980	119 002 706	80 436 409	38 566 297	67,59
01.09.1991	146 825 475	110 990 990	35 834 485	75,59
01.08.2000	169 590 693	137 953 959	31 845 211	81,25
01.08.2010	190 755 799	160 925 792	29 830 007	84,36
01.08.2022	203 080 756	177 508 417	25 572 339	87,41

Джерело: складено авторкою за матеріалами [4; 5]

За офіційними оцінками та прогнозами населення, наведеними ООН, міжнародна міграція відіграватиме незначну роль у формуванні зміни населення на сукупному рівні певної групи. Населення Бразилії, найбільшої країни у групі та сьомої за чисельністю країни у світі у 2024 році, ймовірно, досягне піку на початку 2040-х років і складе близько 220 млн. людей. Після цього прогнозується, що населення Бразилії почне скорочуватися, впадши до 163 млн. осіб до 2100 року. За прогнозами, наприкінці століття населення Бразилії буде на 26% менше, ніж на піку, і на 23% менше, ніж у 2024 році (із 92% ймовірністю, що чисельність населення скоротиться до 2100 року). Через це зменшення та швидке зростання населення інших країн Бразилія, ймовірно, побачить, що її позиція у рейтингу найбільш густонаселених країн світу впаде до 2100 року [3].

Процес індустріалізації та урбанізації, який почався у Бразилії в середині ХХ-го століття, сприяв міграційним потокам із сільської місцевості у міські райони країни, з цього періоду почала знижуватися смертність населення в цілому по країні. У 1950 році у сільській місцевості проживали 63,8% від загальної кількості населення, що є типовою ситуацією для країни, економічна основа якої була зосереджена на сільськогосподарській діяльності. У наступному демографічному переписі 1960 року ця частка зменшилася до 55,3% від загальної чисельності населення, а вже у 1970 році кількість жителів у містах вперше перевищила кількість жителів у сільській місцевості. У 1970-х роках бразильське сільське населення вперше увійшло у фазу абсолютного спаду із середнім негативним щорічним темпом приросту 0,62%. Темпи приросту населення, яке проживає у містах, також знизилися, порівнюючи з попереднім періодом, – таке зниження сягало 4,44% на рік. Зменшення темпів зростання в основному було спричинене зниженням рівня народжуваності, а у випадку зменшення кількості населення у сільській місцевості – також через відтік мешканців із села. Рівень народжуваності знизився за цей період на 31,7% і 30,9% у міській та сільській місцевості відповідно.

Демографічний перепис 2000 року налічував 81,2% жителів, які проживали у містах. Наступний період 2000-2010 років є продовженням тенденції, яка спостерігалася з 1960-х років, коли бразильське населення зростало менш вираженими темпами, 1,17% на рік. Населення, яке живе у міських районах, почало зростати зі швидкістю 1,55%, а сільське

населення знизило темпи втрат до 0,65% на рік, що призвело до зменшення кількості жителів, які проживали у сільській місцевості між 2000 і 2010 роками, приблизно на 2 млн. осіб – половина від того, що спостерігалось у попередній період, – і, з цього значення, приблизно 60,0% були вихідцями з Південно-Східного регіону. Між демографічними переписами 2010 та 2022 років чисельність міського населення змінювалася, що становить позитивну варіацію 10,30%, тоді як кількість сільського населення показала негативну варіацію 14,27 %.

У період між 2010 і 2022 роками найбільша пропорційна зміна міського населення спостерігалася у Центральном-Західному регіоні (19,21%), за яким йдуть Північний регіон (16,78%) і Південний регіон (13,61%), Північно-Східний (9,34%) і Південно-Східний (7,27%) регіони (табл. 2).

Структура процесу урбанізації збереглася з вищим відсотком міського населення у Південно-Східному (94,45%) і Центральном-Західному (91,35%) регіонах, за якими йдуть Південний (88,27%), Північний (78,49%) і Північно-Східний (77,66%) регіони. Північний регіон показав найбільшу варіацію рівня урбанізації між 2022 та 2010 роками, збільшившись з 73,53% до 78,49% у 2022 році у міських районах.

Сільське населення вперше показало зменшення в усіх регіонах країни. У Північному регіоні, де в період з 2000 по 2010 роки зростання складало 8,07%, зараз воно втрачає 11,12%. Те ж саме відбулося у Центральном-Західному регіоні, де з 2000 по 2010 роки кількість сільського населення зросла на 2,03%, а з 2010 по 2022 роки – втрата на 10,55%. Інші регіони, які вже були на траєкторії втрати сільського населення між 2000 і 2010 роками, зберегли цю траєкторію: Південно-Східний регіон з 16,93%, Північно-Східний з 14,37% і Південний з 14,92% [5; 6].

Слід підкреслити, що із загальної втрати осіб у сільській місцевості 48,13% припадає на Північно-Східний регіон. Інформація з демографічного перепису 2022 року показала, що трьома найбільш густонаселеними регіонами залишаються Південно-Східний, Північно-Східний і Південний регіони (табл. 3).

Соціально-економічна та еміграційна ситуація у Бразилії.

Соціально-економічний розвиток цієї країни багато в чому визначався міграціями населення. Масштабна еміграція бразильців є відносно недавнім явищем. Із країни, яка зазвичай приймає іммігрантів, починаючи з 1980-х рр., Бразилія стала важливим регіоном походження міжнародних емігрантів.

За три десятиліття (1980-2010-х років) Бразилія перетворилася з країни призначення на країну походження. Цьому значно сприяли економічні кризи 1980-1990-х років. Згідно з останнім переписом, понад 670 тис. бразильців проживали за кордоном. Оцінки кількості бразильців, які живуть за кордоном, відрізняються від одного джерела до іншого, на додачу до того факту, що у кожній оцінці зазвичай є діапазон величиною до мільйонів осіб. За даними Міністерства закордонних справ (Itamaraty), кількість бразильців, які проживають за кордоном, становила від 2 до 3,7 млн. осіб у 2008 році. За даними Міжнародної організації з міграції (ОІМ), кількість бразильців, які проживають за кордоном, коливається від 1 до 3 млн. осіб. Основними пунктами призначення бразильських емігрантів є США, Японія та деякі країни Південної Америки, зокрема Парагвай, меншою мірою країни Європейського Союзу. Згідно з оцінками Відділу народонаселення ООН на середину 2020 року, бразильці також проживають в Японії (205 тис. осіб), Португалії (154 тис. осіб), Італії та Іспанії (приблизно по 133 тис. осіб у кожній). Сусіди Бразилії – Парагвай (80 тис. осіб) та Аргентина (49 тис. осіб) – прийняли найбільшу кількість бразильських мігрантів у Південній Америці [7].

Зазначені показники встановлено на основі даних посольств Бразилії за кордоном [8]. Проте визначення справжньої кількості мігрантів через адміністративні записи неможливо, оскільки є проблема в оцінці кількості бразильців, які проживають за кордоном, а також кількості населення, яке в'їжджає у країну та виїжджає з неї. Це пов'язано з тим, що значна частина цих міграційних потоків, як іммігрантів, так і емігрантів, складаються з тих, хто умовно називається «нелегалами». Деякі оцінки показують, що понад 60% бразильських емігрантів до Сполучених Штатів прибули до цієї країни нелегально. Труднощі з отриманням туристичних віз спричинили зменшення кількості бразильців, які емігрували, проте все більше бразильців почали отримувати туристичні візи до Мексики, які уряд Мексики запровадив у грудні 2021 року; потім вони намагаються потрапити до США через мексиканський кордон. Незважаючи на запроваджені заходи, кількість перетинів кордону бразильцями продовжувала зростати.

Таблиця 2

Зміна чисельності постійного населення, відповідно до основних регіонів, 1950-2022 рр.

Основні регіони/роки	Зростання населення, %											
	1950-1960		1960-1970		1970-1980		1980-1991		1991-2000		2010-2020	
	всього	село	всього	село	всього	село	всього	село	всього	село	всього	село
Загалом по Бразилії	34,90		32,90		27,80		23,40		15,50		16,65	
Північний	39,70		40,70		63,20		51,50		28,54		22,97	
Північно-Східний	23,30		26,70		23,80		22,10		12,23		11,19	
Південно-Східний	35,80		30,10		29,80		21,30		15,23		10,98	
Південний	50,00		40,40		15,40		16,30		13,38		9,08	
Центрально-Західний	70,00		72,40		48,70		38,50		23,22		20,81	

Джерело: складено авторкою за матеріалами [5; 6]

Таблиця 3

Відносна частка постійного населення основних регіонів (%)

Основні регіони/роки	Відносна частка (%)											
	1950		1960		1970		1980		1991		2000	
	всього	село	всього	село	всього	село	всього	село	всього	село	всього	село
Загалом по Бразилії	100,00		100,00		100,00		100,00		100,00		100,00	
Північний	3,53		3,66		3,87		5,56		6,83		7,60	
Північно-Східний	34,64		31,66		30,18		29,25		28,94		28,12	
Південно-Східний	43,41		43,71		42,79		43,47		42,73		42,63	
Південний	15,09		16,77		17,71		15,99		15,07		14,79	
Центрально-Західний	3,33		4,20		5,45		5,72		6,42		6,85	

Джерело: складено авторкою за матеріалами [5; 6]

Згідно з даними Бюро перепису населення США 2019 року, у Сполучених Штатах проживає найбільша кількість бразильських іммігрантів у світі. Станом на 2019 рік бразильці становили трохи більше 1% від 44,9 млн. іммігрантів у Сполучених Штатах, продовжуючи

схему міграції, яка почалася у 1980 році, коли у Сполучених Штатах проживала 41 тис. осіб бразильських іммігрантів. До 1990 року така цифра подвоїлася і на початок століття досягла 212 тис. осіб, а за наступні два десятиліття знову подвоїлася (502 тис. осіб) [7]. Для багатьох емігрантів із Бразилії характерна циклічна міграція, вони розглядали своє перебування у США як тимчасове. Станом на 2019 рік лише 35% бразильських іммігрантів стали громадянами США, порівнюючи з 52% загального населення, народженого за кордоном. Такий низький рівень отримання громадянства частково є відображенням недавнього прибуття бразильців: 47% приїхали у 2010 році або пізніше [7].

Еміграція бразильців до інших країн, таких як США, Японія та Португалія, почалася у другій половині 1980-х років і продовжує зростати. Ці країни призначення також є країнами походження для іммігрантів у регіоні. Існують відмінності у різних рівнях освіти цих двох категорій мігрантів (табл. 4), найкращим відображенням таких процесів є Бразилія: емігранти з країни мають відносно низький рівень освіти, тоді як іммігранти, які оселилися у Бразилії, часто мають вищу освіту, особливо якщо вони народилися у країні ОЕСР (Португалія, 14%; Іспанія, 25%; Італія та США, 29%) [9].

Також є велика різниця в освітньому рівні серед бразильських емігрантів. Рівень освіти бразильців, які зараз перебувають у Парагваї, як правило, низький, середній рівень освіти спостерігається у європейських країнах та Японії, а високий – у Сполучених Штатах.

Частка бразильських емігрантів у 2000 році, віком від 25 років, із повною середньою або вищою освітою у Сполучених Штатах становила 62% - 100%, у європейських країнах та Японії 46% - 62%, у Парагваї – до 46%.

У порівнянні із загальним дорослим населенням, народженим за кордоном і у США, бразильські іммігранти мають вищий рівень освіти. У 2019 році 44% дорослих бразильських іммігрантів (віком 25 років і старше) мали ступінь бакалавра або вищу; близько 14 тис. студентів з Бразилії були зараховані до вищих навчальних закладів США у 2020-2021 навчальному році.

З 1960-х до 1970-х років близько 200 тис. бразильців переїхали до сусідніх країн, особливо до Парагваю та Аргентини (табл. 5). Протягом цього періоду, незважаючи на те, що бразильська економіка переживала швидке зростання, інші країни Латинської Америки вважалися такими, що пропонують кращі економічні можливості, які не обов'язково доступні всередині країни.

Міжнародна міграція є спільною відповідальністю урядів країн еміграції та імміграції, адже дії, вжиті одним урядом, матимуть наслідки по обидва боки кордону та можуть справді призвести до небажаних наслідків для уряду, який вжив початкові дії. Бразильська міграція до Парагваю почалася у 1960-х роках. У Південній Америці сильна еміграція бразильців до районів Парагваю, таких як Сьюдад-дель-Есте, призвела до створення спеціального терміну для населення, пов'язаного з обома країнами – *Brasiguayos*. Ці емігранти (відомі як *Brasiguayos*) зазвичай є землевласниками у прикордонних з Парагваєм регіонах. Влада Парагваю, наприклад, може запропонувати консульський захист своєму співвітчизнику в Аргентині, але умови його перебування за кордоном будуть регулюватися владою Аргентини. Крім того, всі країни все більше стають країнами еміграції, імміграції, циркулярної або зворотної міграції та транзитної міграції.

Пропорції можуть суттєво відрізнятись, але багато країн Латинської Америки й Карибського басейну та ОЕСР однаково стурбовані проблемою імміграції [10]. Бразильські емігранти в інші країни Латинської Америки – це переважно селяни, які поселяються у прикордонних районах Уругваю, Аргентини, Парагваю та Венесуели. Однак загалом чисельність бразильського населення в цих та інших країнах Латинської Америки скоротилася з початку 1990-х років. Колишні бразильські емігранти повертаються з інших країн Південної Америки, за винятком Парагваю, який продовжує залучати бразильців до роботи у сільському господарстві.

Бразилія, найбільша економіка Латинської Америки, є активним партнером ОЕСР з 1990-х років, країну запрошують на всі засідання ОЕСР на міністерському рівні з 1999 року. Бразилія є ключовим партнером ОЕСР з 2007 року разом із Китаєм, Індією, Індонезією та Південною Африкою, а у 2022 році вона стала кандидатом на вступ до ОЕСР. Бразилія все ще має найнижчий рівень еміграції, де менше 1% населення проживає у країні ОЕСР.

Таблица 4

Емігрантське населення: особи і рівень їх освіти, які народилися у Бразилії та проживають за кордоном, *осіб*

	2000 рік						2005-2006 роки			2010-2011 роки					
	Усі напрями			країни ОЕСР			країни ОЕСР			Усі напрями			країни ОЕСР		
	чоловіки	жінки	разом	чоловіки	жінки	разом	чоловіки	жінки	разом	чоловіки	жінки	разом	чоловіки	жінки	разом
Населення віком 15+	326,5	376,0	702,5	255,2	299,6	554,8	407,1	460,1	867,2	499,5	654,8	1154,3	439,3	586,7	1026,0
	...	...	...	56,7	73,0	129,7	133,2	148,1	281,3	...	...	...	94,3	144,4	238,7
	22,2	19,3	20,6	23,4	19,7	21,4	20,1	16,9	18,4	17,3	13,8	15,3	18,0	14,0	15,7
	73,5	74,3	73,9	73,5	75,1	74,4	77,6	78,7	78,2	79,2	81,2	80,3	79,5	81,9	80,8
	4,3	6,4	5,4	3,0	5,2	4,2	2,3	4,3	3,4	3,5	5,1	4,4	2,5	4,1	3,4
Малоосвічені (%)	41,6	40,1	40,8	32,0	31,9	31,9	30,6	28,9	29,7	36,1	33,8	34,8	30,4	29,4	29,8
З вищою освітою (%)	22,1	24,3	23,3	26,2	28,1	27,2	26,4	29,8	28,2	25,7	29,4	27,8	28,0	31,5	30,0
Загальний рівень еміграції (%)	0,5	0,6	0,6	0,4	0,5	0,4	0,6	0,7	0,6	0,7	0,9	0,8	0,6	0,8	0,7
Показники еміграції високоосвіченого населення (%)	2,0	2,0	2,0	1,8	1,8	1,8	2,7	2,7	2,7	2,6	2,8	2,7	2,5	2,7	2,6

Джерело: складено авторкою за матеріалами [9; 11]

Так, наприклад, після століть, коли Бразилія була країною призначення для португальців, Португалія тепер, помінявшись ролями, є однією з країн призначення для бразильської спільноти, будучи домівкою для найбільшого кластеру в Європі. У цій країні столиця Лісабон є кращим місцем для бразильських емігрантів. Міграція з Бразилії до Португалії була незначною до 1980-х років. Міграція до цієї країни коріниться в історичних відносинах та двосторонніх зв'язках. Перша міграційна хвиля охоплювала період з 1980 по 1998 роки і

складалася переважно з кваліфікованих працівників, які тікали від диктатури та економічних проблем. Мігрантами першої хвилі були представники вищих класів бразильського суспільства, які легко інтегрувалися в економічну та соціальну структури Португалії. Друга хвиля міграції була значно інтенсивніша за першу. Представники другої хвилі потрапили до Португалії з туристичними візами, однак, коли термін дії цих віз закінчився, вони стали нелегалами. Іммігранти часто не легалізувалися, оскільки були переконані, що міграційна мережа допоможе їм у вирішенні низки питань, чи то йдеться про працевлаштування, житло тощо і, згодом, вони повернуться до Бразилії як тільки досягнуть економічних цілей у Португалії. Період від 2007 року по сьогодні – це період третьої хвилі міграції з Бразилії до Португалії, який характеризується фемінізацією міграційного процесу [12].

Бразильці у Португалії зазвичай працюють у сфері обслуговування та будівництва. Незважаючи на те, що це роботи низької кваліфікації, а більшість іммігрантів з Бразилії мають середню або вищу освіту (близько 80%), соціологи не виявили незадоволення роботою, що, напевно, можна пояснити заробітною платою, яка значно вища від тієї, яку б вони отримували вдома, у Бразилії, що слугує певною компенсацією можливого незадоволення [12].

Економічні вигоди від міжнародної мобільності робочої сили, безумовно, величезні, а потенційні вигоди від подальшої лібералізації ще більші, як стверджується в цьому Outlook (2009). Мігранти отримують надзвичайні доходи, порівнюючи з доходами тих працівників, які залишаються вдома. Країни походження виграють від надходження грошових переказів і можуть отримати вигоду від збільшення заробітків для низькокваліфікованих працівників (навіть визнаючи занепокоєння щодо «відтоку мізків»). Країни призначення отримують вигоду від підвищення ефективності на ринках праці та збільшення бюджетних надходжень, що часто компенсує зростаючий тягар від старіння населення.

Ринок праці бразильських еміграційних потоків найкраще проаналізувати як ряд специфічних підсистем відповідно до країни призначення та соціально-історичного контексту. У таблиці 5 показано професійний профіль бразильців, які проживають у країнах ОЕСР та вибраних напрямках поза ОЕСР. Між ними є чіткі відмінності. Хоча демографічні обставини, що лежать в основі дивідендів, сприяють швидкому економічному зростанню на душу населення, отримання максимальної потенційної вигоди вимагає достатніх покращень у сфері освіти (табл. 6), охорони здоров'я, гендерної рівності та прибуткової роботи.

У той час як основна маса іммігрантів в Японії та Парагваї зосереджена в декількох видах діяльності, бразильці у Сполучених Штатах охоплюють ширший спектр секторів.

Міграція до США стала привабливою для цієї спільноти у 1980-х роках, оскільки мігранти шукали вигідні економічні можливості. Зі створенням еміграційного маршруту Нью-Йорк і Бостон стали епіцентром діаспори країни, оскільки вони є консульствами з найбільшою кількістю зареєстрованих бразильців у північноамериканській країні.

Грошові перекази отримані від заробітчан покращують умови життя сімей мігрантів, сприяють скороченню бідності та підвищують купівельну спроможність населення. Бразилія є важливою країною-одержувачем грошових переказів в абсолютному вираженні. Дані Міграційного порталу [14] свідчать про доволі динамічний розвиток обсягів грошових переказів. Надходження фінансових ресурсів через грошові перекази працівників-емігрантів до Бразилії у 2007 р. складали 2 809 млн. дол. США (0,21% ВВП), відтік грошових переказів становив 514 млн. дол. США (менше 0,04% ВВП). У 2022 р. отримані особисті грошові перекази досягли 0,3% ВВП або 5856 млн. дол. США. Одержувачами грошових переказів у Бразилії були переважно сім'ї з низькими та середніми доходами та з відносно низьким рівнем освіти. Майже половина, тобто 46%, грошових ресурсів витрачалася на споживання; менші, але також значні суми були спрямовані на освіту (13%) та комерційні інвестиції (10%) [15]. Спільна ініціатива SEBRAE (Бразильська служба підтримки мікро- та малого бізнесу), IDB та BD (Бразильська асоціація Dekassegui) сприяє інвестуванню грошових переказів у продуктивну діяльність. Програма Dekassegui Entrepreneur Program спрямована на розвиток підприємницького потенціалу бразильців у Японії (або тих, хто повертається з Японії), надаючи освітню та технічну підтримку новачкам бізнесу [10].

Таблиця 5

Основні напрями та частка бразильських емігрантів у країнах ОЕСР і вибрані напрями поза ОЕСР

Населення 15+	2000 р.			2005-2006 рр.					2010-2011 рр.				
	Всього			Всього		Недавні емігранти		Жінки	3 вищою освітою		Недавні емігранти	Жінки	
	тис.	тис.	тис.	тис.	%	тис.	%		%	%		%	%
Сполучені Штати Америки	199,6	340,1	39,2										
Японія	157,9	179,8	20,7										
Португалія	45,2	90,9	10,5										
Іспанія	29,3	66,6	7,7										
Італія	34,8	43,3	5,0										
Парагвай	73,7												
Велика Британія	14,0	34,6	4,0										
Франція	13,1	24,4	2,8										
Німеччина	...	...	...										
Аргентина	32,2	...	...										
Швейцарія	13,0	17,8	2,1										
Канада	12,5	16,8	1,9										
Нідерланди	2,1	9,8	1,1										

Джерело: складено авторкою за матеріалами [13]

Таблиця 6

Показники ринку праці осіб, народжених у Бразилії, які проживають у країнах ОЕСР, осіб, %

	2000				2005-2006				2010-2011			
	чоловіки	жінки	разом	чоловіки	жінки	разом	чоловіки	жінки	разом	чоловіки	жінки	разом
Населення 15-64 років	74,0	53,4	62,3	81,7	62,0	70,9	75,5	57,3	65,1			
Рівень зайнятості населення (%)	6,0	11,4	8,7	7,0	11,2	9,1	10,8	16,8	13,9			
Рівень безробіття (%)	78,8	60,3	68,2	87,9	69,8	78,0	84,6	68,9	75,7			
Рівень участі (%)	116,7	111,4	228,1	239,3	220,3	459,7	314,9	317,2	632,1			
Всього зайнятих (тис. осіб)	81,2	60,8	69,2	90,4	72,9	80,3	84,1	63,6	71,7			
Рівень зайнятості серед осіб з вищою освітою (%)	4,3	8,9	6,7	7,0	9,1	8,1	6,6	12,5	9,9			
Рівень безробіття серед осіб з вищою освітою (%)	31,7	40,5	36,2	42,7	48,0	45,5	...	...	42,1			
Особи з вищою освітою на роботах з низькою та середньою кваліфікацією (%)	38,6	40,8	79,4	70,4	76,6	147,0	95,5	109,8	205,2			
Зайняті з вищою освітою (тис. осіб)	...	...	...	...	...	...	26,5	25,1	26,6			
Професії високої кваліфікації	11,2	6,9	9,0	7,4	6,0	6,7	...	...	...			
Правознавці, вищі посадові особи та керівники	16,3	15,9	16,1	11,1	9,0	10,0	...	...	...			
Професіонали	2,1	2,7	2,4	1,5	1,6	1,5	...	...	6,4			
Фахівці з медико-біологічних наук	2,4	4,3	3,4	1,9	3,4	2,7	...	...	9,6			
Педагогічні працівники	13,0	14,4	13,7	10,1	10,1	10,1	...	...	...			
Технічні та допоміжні спеціалісти	5,1	12,9	9,1	3,5	8,9	6,3	...	...	...			
Службовці	11,9	24,5	18,3	14,4	31,0	23,0	...	...	...			
Працівники сфери послуг, магазинів і ринків	1,1	1,0	1,1	2,0	1,4	1,7	...	...	...			
Кваліфіковані працівники сільського та рибного господарства	21,6	3,1	12,1	21,8	3,5	12,3	...	...	...			
Ремісники та працівники суміжних професій	7,8	2,7	5,2	9,4	1,5	5,3	...	...	...			
Оператори та монтажники установок і машин	...	...	...	...	...	...	...	...	...			
Професії середньої кваліфікації	11,8	18,5	15,3	19,4	28,4	24,1	67,1	61,1	62,8			
Професії без кваліфікації	...	...	...	...	...	...	6,5	13,8	10,6			

Джерело: складено авторкою за матеріалами [13]

Бразильські еміграційні потоки мають ряд специфічних підсистем відповідно до країни призначення та соціально-історичного контексту. Професійний профіль зайнятих бразильців у трьох основних країнах: США, Японії та Парагваї має чіткі відмінності. Еміграція бразильців до Японії тісно пов'язана з попередніми потоками у протилежному напрямку та складається здебільшого з нащадків цих колишніх іммігрантів. Бразильські працівники в Японії (відомі як Dekasseguis) в'їжджають до країни легально через японські агентства з працевлаштування, що знаходяться у Бразилії, або використовуючи свої особисті зв'язки. Конкретне з'ясування сутності процесу міжнародної міграції робочої сили передбачає розгляд основних понять, які його характеризують. Ці поняття розкриваються насамперед у структурі населення за ознакою їх відношення до трудової діяльності. Основна маса бразильських іммігрантів в Японії зосереджена в таких видах діяльності, як виробництво (MANUF), з яких 88% є робітниками на виробництві, та у сфері громадських, соціальних та

персональних послуг (SSERV).

Серед бразильських емігрантів-чоловіків у Парагваї основним видом діяльності є сільське господарство та рибальство (AGRIC), оптова та роздрібна торгівля (TRADE), виробництво (MANUF), транспорт, зберігання та зв'язок (TRANS), тоді як домашнє обслуговування та торгівля особливо актуальні для жінок (HOUSE).

На відміну від бразильців у Парагваї та Японії, мігранти у Сполучених Штатах демонструють змішаний профіль зайнятості та охоплюють значно ширший спектр секторів – оптова та роздрібна торгівля (TRADE), готелі та ресторани (HOTEL), будівництво (CONST), охорона здоров'я та соціальна робота (HEALT), громадські, соціальні та персональні послуги (SSERV). Вищий освітній рівень бразильців у Сполучених Штатах, порівнюючи з іншими країнами, узгоджується зі збільшенням їхньої присутності у професійній діяльності, яка передбачає спеціальні знання та навички (майже 29% бразильців у країні). Понад 81% емігрантів до Сполучених Штатів мають повну середню або вищу освіту, а 39% мають університетську або еквівалентну технічну освіту [10].

Бразильський уряд зробив певні кроки для зміцнення своїх зв'язків із громадами за кордоном. Мережа Brasileiros no Mundo прагне покращити умови бразильців за кордоном через діалог з урядом Бразилії.

Отже, досліджуючи процеси міжнародної міграції, можна зробити висновок, що головний параметр, який визначає схильність до міграції – це бажання отримувати більшу оплату праці, а також вік мігрантів. Простежується зворотна залежність між віком людей та схильністю до міграції. Не менш важливим фактором міграції є сімейні обставини. Неодружені люди більш схильні до міграції, ніж одружені; наявність у сім'ї дітей шкільного віку знижує схильність до міграції. Третій важливий фактор міжнародної міграції – рівень освіти. Чим вищий рівень освіти (за інших рівних умов), тим більша вірогідність того, що людина мігруватиме. Четвертим визначальним фактором міграції є відстань до країни еміграції. Можна підкреслити, що схильність до міграції знаходиться в оберненій залежності від відстані, на яку людина має намір мігрувати, причому мігранти часто обирають маршрути, освоєні раніше їхніми родичами, друзями. Слід вказати і на психологічний фактор: чим більше відстань переміщення, тим психологічні втрати будуть більшими. П'ятий, не менш важливий визначальний фактор міграції – рівень безробіття у країні.

Погоджуючись з визначеними детермінантами міжнародної міграції робочої сили, слід розуміти суть факторів, які визначають особливості міграції робочої сили, та впливають на процес прийняття рішення емігрувати. Наприклад, у невеликих країнах, що розвиваються, еміграція може спричинити дефіцит кваліфікованих працівників. Тоді як у країнах призначення, великі притоки мігрантів можуть витіснити місцевих працівників з ринку праці, адже мігранти погоджуються на суттєво менші заробітні плати.

Висновки. Аналіз та врахування сучасних міграційних тенденцій масових міждержавних міграційних переміщень доводить, що урбанізація та міжнародна міграція є основними демографічними тенденціями формування нашого світу. Розуміння того, як такі тенденції, ймовірно, розвиватимуться у короткостроковій та довгостроковій перспективах, має вирішальне значення для планування більш інклюзивного, процвітаючого та сталого майбутнього у контексті відносної стабілізації населення.

Дослідження світових соціально-економічних процесів є важливою передумовою розуміння розвитку національних економік, розробки національної економічної стратегії та формування на цій основі адекватної міграційної політики. Процес організованого або стихійного переміщення працездатного населення з країни до країни, або міжнародна міграція людського капіталу, викликаний передусім причинами економічного характеру. Бразилія історично складається з іммігрантів, країна приймала людей з Європи, Азії та Африки. І цей рух ніколи не припинявся. Люди прибувають до країни щодня, і багато хто вирішує тут жити. Вплив міграційних компонентів на розвиток та стабільність цієї країни на початку XXI століття, як і протягом всього періоду з часу набуття нею статусу незалежної держави, був і залишається досить вагомим. Масштабна еміграція бразильців є відносно недавнім явищем і зумовлена нерівномірністю економічного розвитку країн, відмінностями в оплаті праці у різних країнах. Еміграція до США, Японії та Португалії почалася в другій половині 1980-х років і продовжує зростати. Зовнішня міграція у Бразилії характеризується еміграцією, тобто виїздом працездатного населення з країни перебування для довготривалого чи постійного проживання в іншу країну. Нині особливо важливим є те, що і у найближчій перспективі її вплив значно посилиться.

Участь України у світовому міграційному просторі розглядається як один із дуже важливих чинників формування власної національної політики, особливо у форс-мажорних умовах повномасштабного російського вторгнення у нашу країну. Це ставить перед державою завдання розробки ефективного механізму регулювання міграційних процесів та удосконалення відповідної державної політики. Високі рівні еміграції з країни сприяють зменшенню чисельності населення працездатного віку, потенційно підриваючи її можливість отримати вигоду від демографічного дивіденду. Для країн із високим рівнем еміграції мінімізація несприятливих рушійних сил і структурних факторів, які змушують людей покидати країну походження, і сприяння зворотній міграції могли б збільшити чисельність їхнього населення працездатного віку та розширити їх демографічне вікно можливостей. Однак це залежатиме від прогресу у створенні умов для здійснення людьми своїх особистих прагнень і ведення мирного, продуктивного та сталого життя у власній країні.

Список літератури

1. Yilmaz S., Solano G. Policy brief: Do migration policies work? Exploring the role of migration policies on migration and migrant integration dynamics. Leuven: HumMingBird project 870661 – H2020. 2022.
2. Риндзак О. Т. Міграційна політика в системі інтеграційних процесів України: дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.07. Вінниця, 2020. 453 с. (дата звернення 17.04.2025).
3. United Nations. World Population Prospects 2024: Summary of Results. UN DESA/POP/2024/TR/NO. 9. New York: United Nations. 2024.
4. Panorama do Censo 2022. URL: <https://censo2022.ibge.gov.br/panorama/>.
5. Sinopse preliminar do Censo Demográfico 2000. Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística – IBGE, Rio de Janeiro. 2000. V. 7, P. 1-1 – 5-5.
6. Censo Demográfico 2022 Malha de Setores Censitários. Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística. IBGE, Rio de Janeiro. 2024.
7. Jaret Waters & Jeanne Batalova. Brazilian Immigrants in the United States. Migration Information Source. August 4, 2022. URL: <https://www.migrationpolicy.org/article/brazilian-immigrants-united-states/>.
8. Oliveira Antonio Tadeu Ribeiro de; Oliveira Luiz Antonio Pinto de. Reflexões sobre os deslocamentos populacionais no Brasil. Estudos e análises. Informação demográfica e socioeconômica, IBGE. Rio de Janeiro. 2011. 103 p.
9. OECD. Connecting with Emigrants: A Global Profile of Diasporas 2015, OECD Publishing, Paris. 2015. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264239845-en>.
10. OECD. Latin American Economic Outlook 2010, OECD Publishing, Paris. 2009. URL: <https://doi.org/10.1787/leo-2010-en>.
11. OECD. Connecting with Emigrants: A Global Profile of Diasporas, OECD Publishing. 2012. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264177949-en>.
12. Худолій А. О. Іміграція в Португалію в XXI столітті. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія «Політичні науки». 2018. № 3. С. 42-47. DOI: 10.31558/2617-0248.2018.3.8. (дата звернення 17.04.2025).
13. OECD. Connecting with Emigrants: A Global Profile of Diasporas, OECD Publishing, Paris. 2012. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264177949-en>.
14. Migration data portal (IOM's Global Migration Data Portal). URL: <https://migrationdataportal.org/>.
15. OECD et al. Revenue Statistics in Latin America and the Caribbean 2024, OECD Publishing, Paris. 2024. URL: <https://doi.org/10.1787/33e226ae-en>.

References

1. Yilmaz, S., & Solano, G. (2022). Policy brief: Do migration policies work? Exploring the role of migration policies on migration and migrant integration dynamics. Leuven: HumMingBird project 870661 – H2020.
2. Ryndzak, O. T. (2020). Migration policy in the system of integration processes of Ukraine: dys. ... d-ra ekon. nauk : 08.00.07. Vinnytsia, 2020. (accessed 17 April 2025). [In Ukrainian].
3. United Nations (2024). World Population Prospects 2024: Summary of Results. UN DESA/POP/2024/TR/NO. 9. New York: United Nations.

4. Panorama do Censo 2022. Retrieved from: <https://censo2022.ibge.gov.br/panorama/>.
5. Sinopse preliminar do Censo Demográfico 2000. (2000). Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística – IBGE, Rio de Janeiro. 7. [In Portuguese]
6. Censo Demográfico 2022. Malha de Setores Censitários (2024). Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística. IBGE, Rio de Janeiro. [In Portuguese]
7. Jaret Waters & Jeanne Batalova (2022). Brazilian Immigrants in the United States. Migration Information Source. August 4. Retrieved from <https://www.migrationpolicy.org/article/brazilian-immigrants-united-states/>.
8. Oliveira, Antonio Tadeu Ribeiro de; Oliveira, Luiz Antonio Pinto de (2011). Reflexões sobre os deslocamentos populacionais no Brasil. Estudos e análises. Informação demográfica e socioeconômica. IBGE. Rio de Janeiro [In Portuguese]
9. OECD (2015). Connecting with Emigrants: A Global Profile of Diasporas 2015. OECD Publishing. Paris. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1787/9789264239845-en>.
10. OECD (2009). Latin American Economic Outlook 2010. OECD Publishing, Paris. Retrieved from <https://doi.org/10.1787/leo-2010-en>.
11. OECD (2012). Connecting with Emigrants: A Global Profile of Diasporas. OECD Publishing. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1787/9789264177949-en>.
12. Khudoly, A. O. (2018). Immigration to Portugal in the 21st Century. Visnyk Donets'koho natsional'noho universytetu imeni Vasylia Stusa, 3, 42-47. DOI: 10.31558/2617-0248.2018.3.8. Retrieved from <https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/6360>. (accessed 17 April 2025). [In Ukrainian].
13. OECD (2012). Connecting with Emigrants: A Global Profile of Diasporas, OECD Publishing. Paris. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1787/9789264177949-en>
14. Migration data portal (IOM's Global Migration Data Portal). Retrieved from <https://migrationdataportal.org/>
15. OECD et al. (2024). Revenue Statistics in Latin America and the Caribbean 2024, OECD Publishing. Paris. Retrieved from <https://doi.org/10.1787/33e226ae-en>.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2025

Прийнята до публікації 19.04.2025

Опубліковано онлайн 12.05.2025